इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद

मुंबई उच्च न्यायालय, मुंबई.

फौजदारी अपील अधिकारिता

फौजदारी अपील क्र. 885/ 1998

रामप्रकाश उर्फ पोपट गोविंद मनोहर,

वय अंदाजे 24 वर्षे , धंदा : नोकरी,

राहणार 39/3, नायक चाळ,

बोपोडी, पुणे-411003

(सध्या जामिनावर). ....अपीलकर्ता

- विरुद्ध -

महाराष्ट्र राज्य

(खडकी पोलिस स्टेशन, पुणे यांच्या म्हणण्यानुसार) .... उत्तरवादी

****

अपीलकर्त्यासाठी वकील :- श्री. पवन माली यांच्या निर्देशावरून श्री. दीपक मोरे,

उत्तरवादि - राज्यासाठी :- एपीपी विनित कुलकर्णी.

न्यायमंच : न्यायमूर्ति एम. एम. साठ्ये .

न्यायनिर्णय राखून ठेवण्यात आल्याचा दिनांक : 12 सप्टेंबर 2025

न्यायनिर्णय अधिघोषीत करण्यात आल्याचा दिनांक : 4 नोव्हेंबर 2025.

<u>न्यायनिर्णय</u> :-

1. हे अपील मूळ आरोपी क्रमांक 1 ने दाखल केले आहे, जे पुणे येथील अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशांनी सत्र खटला क्रमांक 67/1998 मध्ये दिनांक 17/11/1998 रोजी दिलेल्या निकाल आणि आदेशाला आव्हान देत आहे. वादग्रस्त निकाल आणि आदेशानुसार, अपीलकर्त्याला भारतीय दंड संहितेच्या कलम 306 (थोडक्यात 'आयपीसी') अंतर्गत शिक्षेस पात्र गुन्ह्यासाठी दोषी ठरवण्यात आले आहे आणि 3 वर्षांची सक्तमजुरी आणि 1000/- रुपये दंड आणि दंड न भरल्यास 3 महिने सक्तमजुरीची शिक्षा सुनावण्यात आली आहे. अपीलकर्त्याला आयपीसीच्या कलम 498-अ अंतर्गत शिक्षेस पात्र गुन्ह्यासाठी देखील दोषी ठरवण्यात आले आहे, तथापि, त्यासाठी वेगळी शिक्षा सुनावण्यात आलेली नाही. अपीलकर्त्यावर त्याची आई, आरोपी क्रमांक 2 (शेवंताबाई गोविंद मनोहर) यांच्यासह खटला चालवण्यात आला, ज्यांना वादग्रस्त निकाल आणि आदेशानुसार निर्दोष मुक्त करण्यात आले.

2. मी अपीलकर्त्याचे विद्वान वकील श्री. माळी आणि उत्तरवादी-राज्यासाठी विद्वान एपीपी श्री. कुलकर्णी यांचे म्हणणे ऐकले.

3. थोडक्यात, फिर्यादी पक्षाचे प्रकरण असे आहे की अपीलकर्त्याचे दिनांक 25/05/1997 वर मृत-रेखाशी लग्न झाले. लग्नानंतर, अपीलकर्ता-पती आणि आरोपी क्र. 2-सासू यांनी घरगुती खर्चासाठी तिच्या पालकांकडून पैसा आणल्याबद्दल मृत-रेखा यांचा छळ केला आणि शिवण यंत्राची मागणीही केली,परिणामी मृत रेखाने दिनांक 13/11/1997 ते 17/11/1997 दरम्यान नदीत उडी मारून बुडून आत्महत्या केली. दिनांक 13/11/1997 रोजी मृत रेखा घराबाहेर पडली आणि त्याच दिवशी बेपत्ता झाल्याची तक्रार दाखल करण्यात आली. दिनांक 17/11/1997 रोजी मृत रेखाचा मृतदेह नदीत तरंगताना आढळला, ज्याची माहिती मृताच्या वडिलांना देण्यात आली. त्यानंतर मृताच्या वडिलांनी तक्रार दाखल केली.

4. अपीलकर्ता आणि आरोपी क्रमांक 2, दोघांनीही निर्दोष असल्याचे सांगितले आणि खटला चालवण्याची मागणी केली. सरकारी वकिलांच्या उलटतपासणीवरून असे दिसून येते की मृत रेखा अपीलकर्त्यावर पती आणि वैवाहिक

घर म्हणून नाखूष होती, कारण तो तिच्यासाठी योग्य नव्हता आणि लग्न तिच्या इच्छेविरुद्ध पार पडले होते. दुसरा बचाव असा आहे की ती नैसर्गिक विधी गेली असताना चुकून नदीत पडली होती.

5. अभियोगपक्षाने मृताचे वडील किसान लक्ष्मण इंगवाले यांची अभियोगपक्षाचा साक्षीदार (पीडब्लू-1) म्हणून तपासणी केली. पी. डब्ल्यू.-2 संजय भीमराव उबळे हे पीडब्ल्यू-1 चे शेजारी आहेत. पीडब्लू-3-बेबी किसान इंगवाले ही रेखा या मृत व्यक्तीची आई आहे. पीडब्ल्यू-4 - नुन्नीबाई शंकर चन्नर, या पिंप्री महानगरपालिकेत पीडब्ल्यू-1 च्या सहकारी कामगार आहेत, ज्यांनी पीडब्ल्यू-1 ला शिवणकामाचे यंत्र खरेदी करण्यास मदत केली. पीडब्लू-5-राजू यशवंत भिसे हे अपीलकर्त्याच्या घर झडती दरम्यान केलेल्या जप्ती पंचनाम्याचे पंच साक्षीदार आहेत. पीडब्लू-6-सतीश शिंदे हे तपास अधिकारी आहेत.

सादरीकरण

6. अपीलकर्त्याच्या विद्वान वकिलाने सादर केले की मृत व्यक्तीच्या वडिलांनी आणि आईने कथित क्रौर्याबद्दल बोथड आणि अनियत विधाने/आरोप केले आहेत. बेकायदेशीर मागण्यांविषयी कोणताही ठोस तपशील दिलेला नाही. कथित वाईट

वागणुकीबद्दल कोणतेही ठोस तपशील किंवा तपशील दिलेले नाहीत. की मृत व्यक्ती दुःखी का होती हे स्पष्ट केलेले नाही. थोडक्यात, असे सादर केले जाते की पुरावा कथित क्रौर्याबद्दल ठोस तपशीलांचा अभाव आहे. त्यांनी सादर केले की प्रोत्साहन देण्याचे घटक तयार केलेले नाहीत. पुढे असे सादर केले जाते की मृत रेखा यांना अधिक सुंदर आणि सुंदर पती आणि अधिक चांगले वैवाहिक घर असण्याची इच्छा असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. मृत-रेखाच्या रडण्याच्या कथित प्रकरणाचे कोणतेही विशिष्ट कारण दिलेले नाही, असे सादर केले जाते.

6.1 असे सादर करण्यात आले की, सहकाऱ्याचा पुरावा, पीडब्ल्यू-4, शिलाई मशीनच्या मागणीची बाब खटला सिद्ध करण्यासाठी अजिबात विश्वासार्ह नाही. अशी मागणी मृत रेखाला आत्महत्या करण्यास भाग पाडण्यासाठी पुरेशी होती हे सिद्ध झालेले नाही. असे सादर करण्यात आले आहे की पंच साक्षीदार, पीडब्ल्यू-5 हा फितूर ठरला आहे आणि म्हणूनच, जप्तीच्या पंचनाम्यावर अजिबात अवलंबून राहता येता येणार नाही. अपीलकर्त्याच्या घरातून शिलाई मशीन सापडली म्हणून तो पुरावा ग्राह्य धरता येत नाही. त्यानंतर असे सादर केले जाते की, छळ किंवा क्रूरतेच्या आरोपाच्या समर्थनार्थ परिसरातील कोणत्याही

व्यक्तीची चौकशी केलेली नाही. पुढे असे सादर करण्यात आले की तपास अधिकाऱ्यांनी महत्त्वाच्या चुका मान्य केल्या आहेत .

6.2 असे सादर करण्यात आले आहे की अपीलकर्ता स्वतः मृत व्यक्ती बेपत्ता झाल्याची तक्रार नोंदवण्यास आणि जाताना घरी दागिने ठेवले होते याची आवश्यक माहिती देण्यास कचरत नाही. असे सादर करण्यात आले आहे की आत्महत्येस प्रवृत्त करण्याचे आवश्यक घटक आणि आत्महत्येच्या प्रत्यक्ष घटनेशी कथित कृत्याचा सामीप्य स्थापित केले नाही. पुढे असे सादर करण्यात आले आहे की पालकांच्या जबाबातून समोर आलेले कथित गैरवर्तन अशा स्वरूपाचे नाही की ज्यामुळे एखाद्या व्यक्तीला आत्महत्या करण्यास भाग पाडले जाईल. असे सादर केले आहे की आयपीसीच्या कलम ४९८-अ अंतर्गत क्रूरतेचे घटक स्थापित केलेले नाहीत. त्याने त्याच्या सादरीकरण्याच्या समर्थनार्थ त्यांनी खालील निकालांवर भर दिला.

(अ) एम. मोहन – विरुद्ध - राज्य त्याचे प्रतिनिधी पोलीस उप अधीक्षक मार्फत (2011) 3 एस. सी. सी. 626.

(ब) संजू उर्फ संजय सिंग सेंगर – विरुद्ध - एम. पी. राज्य (2002) 5 एस. सी. सी. 371.

(क) ज्ञानदेव पांडुरंग यादव – विरुद्ध - महाराष्ट्र राज्य 2024 एन. सी. बी. एच. सी.-ए. यू. जी. 16532.

(ड) मदन मोहन सिंग – विरुद्ध - गुजरात राज्य आणि अन्न. (2010) 8 एस. सी. सी 628.

कारणे आणि निष्कर्ष

7. मी विरुद्ध पक्षाच्या सादरीकरणाचा काळजीपूर्वक विचार केला आहे. मी आक्षेपीत निकाल, अभियोग्यपक्षांच्या साक्षीदारांचा तोंडी पुरावा आणि फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973 च्या कलम 313 अंतर्गत अपीलकर्त्याचे विधान ('फौ. प्रक्रिया संहिता' थोडक्यात) पाहिले आहे.

8. पीडब्ल्यू 1 मृतकाच्या वडिलांनी त्यांच्या सर तपासणी मध्ये असे म्हटले आहे की, लग्नाच्या 2 महिन्यांनंतर रेखा म्हणाली होती की, तिचा नवरा आणि सासू कर्ज फेडण्यासाठी आणि घरखर्चासाठी तिच्याकडून रक्कम मागतात. शक्य असेल तेव्हा ते रेखाला पैसे देत असे आणि जेव्हा पैसे देण्यास जमत नसे तेव्हा असमर्थता व्यक्त करत असे. अपीलकर्त्याने शिलाई मशीन मागितली होती जी पीडब्ल्यू - 1 ने दिली होती. त्यांनी म्हटले आहे की, 1997 च्या दिवाळीपूर्वी एका नातेवाईकाचे लग्न होते, जेव्हा रेखा आणि अपीलकर्ता आले होते तेव्हा अपीलकर्त्याने 1000 रुपये मागितले होते जे पीडब्ल्यू - 1 ने

दिले होते. त्यांनी म्हटले आहे की, रेखाचा कोणताही छळ होऊ नये म्हणून ही रक्कम देण्यात आली होती. त्याने पुढे म्हटले आहे की दिनांक 18/10/1997 रोजी दिवाळीत तो रेखाच्या सासरी गेला होता, तेव्हा आरोपी क्रमांक 2- सासूने रेखाला पाठवण्यास नकार दिला आणि सांगितले होते की जर रेखाला आई-वडिलांच्या घरी जायचे असेल तर तिने स्वतःहून परत यावे आणि तिला परत आणण्यासाठी सासरहून कोणीही येणार नाही. असे सांगितले आहे की त्यावेळी रेखा रडत होती. पुढे असे म्हटले आहे की अपीलकर्ता घरी नसल्याने, पीडब्ल्यू-1 वाट पाहत होते आणि अपीलकर्ता आल्यावर पीडब्ल्यू-1 ने सांगितले की तो रेखाला दिवाळीसाठी घेऊन जाण्यासाठी आला आहे. त्यानंतर, अपीलकर्त्याने पीडब्ल्यू-1 ला सांगितले की ते रेखाला माहेरी घेऊन जाऊ शकतात परंतु माहेरहून तिला परत आणण्यासाठी सासरहून कोणीही येणार नाही आणि पीडब्ल्यू -1 ने दिवाळीनंतर तिला सासरी आणून द्यावे . त्यानंतर असे म्हटले आहे की दिवाळीच्या वेळी, रेखा नाखूष होती आणि रडत राहत होती. त्यानंतर असे नमूद केले आहे की दिवाळीनंतर,पीडब्ल्यू- 1 रेखाला माहेरी घरी घेऊन गेला.

8.1 पीडब्लू 1 ने उलटतपासणीत कबूल केले आहे की निगडी येथे त्याचा मालकीचा फ्लॅट आहे. त्यानंतर असे म्हटले जाते की रेखा हिने 9 वी पर्यंत शिक्षण घेतले होते आणि ती दिसायला सुंदर होती. तिला पुढील शिक्षण

घ्यायचे होते आणि तिचा पती दिसायला चांगला असावा अशी तिची इच्छा होती. त्याने असे मान्य केले की रेखाला तिच्या पतीकडे स्वतःचे घर असावे अशी अपेक्षा होती. हे मान्य केले जाते की सासरचे घर कामगारांच्या परिसरात होते आणि सासरचे घर 8 'x 10' फूट खोलीचे होते. त्याने हे मान्य केले आहे की सासरचे घराच्या परिसरातील लोक नैसर्गिक विधी साठी नदीच्या काठावर जात असत . त्याने पुढे मान्य केले आहे की अपीलकर्ता कायमस्वरूपी सेवेत नव्हता. त्याने मान्य केले आहे की जेव्हा तो दिनांक 13/11/1997 रोजी पोलिस चौकीला गेला , तेव्हा पोलिसांकडून चौकशीदरम्यान त्याने आपल्या मुलीशी झालेल्या कोणत्याही गैरवर्तनाबद्दल पोलिसांना सांगितले नाही आणि अपीलकर्ता आणि तिच्या आईने केलेल्या मागण्यांबद्दल काहीही सांगितले नाही. त्यांनी स्वेच्छेने सांगितले आहे की त्यावेळी अशी तक्रार करण्याचा प्रश्नच नव्हता कारण ते रेखाचा शोध घेत होते .

9. पीडब्लू-2 जे पीडब्लू-1 चे शेजारी आहे त्यांनी असे सांगितले आहे की दिनांक 17/11/1997 रोजी त्यांना समजले की एका मुलीचा मृतदेह नदीत सापडला

आहे जो रेखाचा होता. त्यामुळे ते बोपोडी येथे आले आणि तो मृतदेह रेखाचा असल्याची पुष्टी केली. त्यानंतर ते पोलीस ठाण्यात गेले . अग्निशामक दलाच्या मदतीने मृतदेह नदीतून बाहेर काढल्यानंतर आणि तो मृतदेह ससून रुग्णालयात पाठवल्यानंतर, रिक्षातून रुग्णालयात जात असताना त्याला पीडब्ल्यू-1 रेखा चे वडील आढळले आणि म्हणून त्याने रेखाच्या मृत्यूबद्दल पीडब्ल्यू-1 ला सांगितले. या साक्षीदाराची उलटतपासणीही केली गेली नाही.

10. पी डब्ल्यू -3 रेखाच्या आईने तिच्या सर-तपासणी मध्ये असे म्हटले आहे की जेव्हा रेखा आई-वडिलांच्या घरी यायची तेव्हा ती गप्प राहायची आणि रडायची. ती का रडायची हे रेखा सांगत नसत असे म्हटले आहे. तिने म्हटले आहे की, लग्नानंतर दिवाळीच्या वेळी जेव्हा पीडब्लू-1 रेखा यांना आणण्यासाठी गेले, तेव्हा सुरुवातीला परवानगी नाकारण्यात आली होती, परंतु शेवटी त्यांनी रेखा यांना पाठवले. असे म्हटले आहे की रेखा सांगत असे की अपीलकर्ता आणि त्याची आई पैस्याची मागणी करायचे. तिने म्हटले आहे की सन 1997 च्या दिवाळीनंतर, एका नातेवाईकाच्या लग्नाच्या वेळी, 1000 रुपये अपीलकर्त्याला दिले होते. असे म्हटले आहे की अपीलकर्त्याने शिवण यंत्राचीही मागणी केली होती, जी पुरवली गेली होती.

10.1 पीडब्लू-3 ने तिच्या उलटतपासणीत, कबूल केले आहे की दिनांक 13/11/1997 रोजी, अपीलकर्त्याच्या शेजारी राहणाऱ्या कोणीही तिच्याकडे तक्रार केली नाही. तिने कबूल केले आहे की मिसिंग रिपोर्ट दाखल झाल्यानंतर पोलिसांनी चौकशी केली तेव्हा तिने अपीलकर्ता किंवा त्याच्या आईबद्दल पोलिसांना सांगितले नाही. तिने कबूल केले आहे की रेखाच्या मृत्यूची माहिती मिळाल्यानंतर पीडब्लू-3 च्या मनात संशय निर्माण झाला. उलटतपासणीत, संशय/शंका दूर करण्यासाठी तक्रार दाखल करण्यात आली होती का, असा प्रश्न विचारल्यानंतर या साक्षीदाराने बराच काळ मौन बाळगले. बराच काळ गप्प राहिल्यानंतर, या साक्षीदाराने तक्रार दाखल करण्यापूर्वी त्यांनी महिला संघटनेचा सल्ला घेतल्याचे नाकारले.

11. पीडब्लू-4 ने सांगितले आहे की ती पीडब्लू-1 ची सहकारी आहे ज्याने तीला शिवणकामाचे यंत्र खरेदी करण्यात मदत करण्याची विनंती केली होती. तिने सांगितले आहे की शिवणकामाचे यंत्र नगरपरिषदेच्या समोरील दुकानातून खरेदी केले जाते. तिने सांगितले आहे की शिवणकामाचे यंत्र पीडब्लू-1 ने त्याच्या घरी नेले होते. तिने सांगितले आहे की शिवणकामाचे यंत्र पीडब्लू-1 तिच्या माध्यमातून खरेदी करते. तिच्या

उलटतपासणीत तिने कबूल केले आहे की शिवणकाम यंत्र तिच्या नावाने खरेदी केले गेले होते. तिने पुढे कबूल केले आहे की शिवण यंत्राच्या खरेदीत तिच्या कुटुंबातील इतर कोणाचा कोणत्याही प्रकारचा सबंध नाही.

12. पीडब्लू-5 ला फितूर घोषित करण्यात आले आहे आणि त्यामुळे अभियोग पक्षाला त्याची उलटतपासणी करण्याची परवानगी देण्यात आली. पंचनाम्यातील मजकूर वाचल्यानंतर त्याने त्यावर स्वाक्षरी केली की नाही हे त्याला आठवत नाही, असे त्याने उलटतपासणीत म्हटले आहे. ज्या घरात गोविंद मनोहर (अपीलकर्त्याचे वडील) नावाची व्यक्ती उपस्थित होती किंवा त्या व्यक्तीने घराच्या शोधासाठी कोणताही आक्षेप घेतला नव्हता अशा पीडब्लू-1 ने दर्शवलेल्या घरात जाण्याच्या सर्व सूचना त्यांनी नाकारल्या आहेत. पंचनामा जागीच लिहिला जात असल्याची सूचना त्यांनी नाकारली आहे. तक्रारदार पीडब्लू-1 ज्या भागात उपस्थित होता त्या भागात त्याला बोलावण्यात आले होते ही सूचनाही त्याने नाकारली आहे. पीडब्लू-1 ने शिवणकामाच्या यंत्राकडे बोट दाखवल्याची सूचना त्यांनी नाकारली, जी पीडब्लू-1 ने अपीलकर्त्याला दिली होती.

13. पीडब्लू-6 तपास अधिकाऱ्याने त्याच्या तपासणी-प्रमुखामध्ये म्हटले आहे की दिनांक 17/11/1997 रोजी त्याला रेखाचा मृतदेह बोपोडी नदीत सापडला.

चौकशीनंतर मृतदेह शवविच्छेदनासाठी ससून रुग्णालयात पाठवण्यात आला. मृताच्या पालकांनी मृतदेहाची ओळख पटवली, जो नंतर सोडण्यात आला. मृतांच्या पालकांना कळवण्यात आले. ते दुःखात असल्यामुळे त्यांनी नंतर तक्रार दाखल केली. दिनांक 18/11/1997 रोजी, अंत्यसंस्कारानंतर, मृतकाच्या पालकांनी पोलिस ठाण्यात येऊन तक्रार दाखल केली. त्यांनी तक्रारदाराची ओळख पटवली आहे. त्याने म्हटले आहे की दुसऱ्या दिवशी त्याने बयाणे नोंदवली आणि अपीलकर्त्याच्या घरातून शिवणकामाचे यंत्र जप्त केले . त्याने जप्ती पंचनामाची ओळख पटवली आहे. उलटतपासणीत, पीडब्लू-6 ने कबूल केले आहे की नायक चाळ हा नायक भट्टीमध्ये काम करणाऱ्या लोकांच्या रहिवास्यांची जागा आहे आणि हा परिसर नदीच्या काठावर आहे, जिथे घरांना स्वतंत्र शौचालये दिली गेलेली नाहीत आणि वस्तीपासून 50 फुटाच्या अंतरावर सार्वजनिक शौचालये उपलब्ध आहेत. त्यांनी कबूल केले आहे की परिसरातील अनेक रहिवासी नैसर्गिक विधी साठी नदीच्या काठावर जातात. अपीलकर्ता राहत असलेल्या परिसरातील कोणत्याही साक्षीदाराचे किंवा शेजाऱ्याचे जबाब नोंदवले नसल्याचे त्याने कबूल केले आहे. तक्रारदार महिला संघटनेतील व्यक्तिंसह तक्रार दाखल करण्यासाठी आली होती ही सूचना त्यांनी नाकारली आहे.

14. उपरोक्त पुराव्यांवरून हे स्पष्ट होते की 1997 च्या दिवाळीच्या आसपास

एखाद्या नातेवाईकाच्या लग्नादरम्यान अपीलकर्त्याला 1000/- रुपये देण्याव्यतिरिक्त इतर कोणतीही विशिष्ट तपशील उपलब्ध नाही. उपरोक्त पुराव्यांवरून हे देखील स्पष्ट होते की, मृत-रेखा हे संवादा दरम्यान दुःखी राहण्या आणि रडण्याच्या प्रकरणा व्यतिरिक्त, पीडब्लू-1 आणि पीडब्लू-3 म्हणजेच मृतांच्या पालकांसह कोणत्याही साक्षीदाराने सांगितलेल्या शारीरिक किंवा मानसिक क्रौर्याच्या इतर कोणत्याही विशिष्ट घटना सांगितलेल्या नाहीत. हे देखील स्पष्ट आहे की अपीलकर्त्याचे घर अशा भागात आहे जिथे वैयक्तिक शौचालये उपलब्ध नाहीत आणि लोक महामंडळाने पुरवलेली सामान्य सार्वजनिक शौचालये वापरतात आणि काही लोक नैसर्गिक विधीसाठी नदीच्या काठावर जातात. अशा परिस्थितीत, क्रूरतेचा आवश्यक घटक म्हणजे एखाद्या महिलेला आत्महत्या करण्यास भाग पाडणे किंवा तिच्या किंवा तिच्याशी संबंधित व्यक्तीला कोणत्याही मालमत्तेची किंवा मौल्यवान सुरक्षेची बेकायदेशीर मागणी पूर्ण करण्यासाठी जबरदस्ती करणे, हे स्पष्टपणे सांगितलेले नाही, सिद्ध करणे तर दूरच. मृत मुलगी दुःखी असायची आणि तिला रडायची सवय होती, ही केवळ विधाने, तिचा छळ केला जात होता किंवा असे वर्तन केले जात होते, ज्यामुळे स्त्रीला आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त केले जाईल, असा संशयाच्या पलीकडे निष्कर्ष काढण्यासाठी पुरेशी नाहीत. माझ्या मते, आय. पी. सी. च्या कलम 498-अ अंतर्गत विचार केल्याप्रमाणे क्रूरतेचा निष्कर्ष

काढण्यासाठी वर दर्शविलेले अभिलेखातील पुरावा वाजवी संशयाच्या पलीकडे पुरेसे नाहीत.

15. आतापर्यंत जप्ती पंचनामा (निशाणी - 33) संबंधित आहे, पंच साक्षीदार पीडब्लू-5 स्पष्टपणे वैमनस्यपूर्ण झाला आहे आणि म्हणून फिर्यादीच्या खटल्याचे समर्थन करण्यासाठी कोणताही स्वतंत्र साक्षीदार नाही की शिवणकाम यंत्र अपीलकर्त्याच्या घरातून जप्त करण्यात आले होते. त्यामुळे, शिवणकामाचे यंत्र मृत व्यक्तीचे वडील पी. डब्ल्यू.-1 यांच्या मालकीचे आहे असे गृहीत धरून, शिवणकामाच्या परिणामी बेकायदेशीर मागणी करणे किंवा मालमत्तेच्या बेकायदेशीर मागणी करणेमुळे अपीलकर्त्याला शिवणकामाचे यंत्र देण्यात आले होते असा निष्कर्ष काढण्यासाठी वाजवी संशयाच्या पलीकडे पुरेसे पुरावा नाहीत.

16. शिवणयंत्राच्या खरेदीच्या समर्थनार्थ शोभा सेल्सने जरी केलेले कार्ड जे अभिलेखावर (निशाणी -26) वर आहे ते असे सूचित करते की ते एस. के. चन्नल यांच्या नावाने आहे. हे लक्षात घेण्यासारखे आहे की फिर्यादी पक्षाने पी. डब्ल्यू.-4 ची तपासणी केली आहे, ज्याचे नाव एस. के. चन्नर नाही तर नुन्नीबाई शंकर चन्नर आहे. तिने सांगितले आहे की पी. डब्ल्यू. 1 च्या विनंतीवरून तिच्या नावाने शिवणकामाचे यंत्र खरेदी

करण्यात आले होते, त्याने यंत्राची उर्वरित किंमत दिली होती आणि त्याने ते त्याच्या घरी नेले होते. त्यामुळे हे शिवणकामाचे यंत्र पी. डब्ल्यू.-1 चे आहे की नाही याबद्दलही शंका आहे.

17. आयपीसीच्या कलम 107 मध्ये अशी तरतूद आहे की एखादी व्यक्ती एखाद्या गोष्टीला प्रोत्साहन देते, जी प्रथम कोणत्याही व्यक्तीला ती गोष्ट करण्यास प्रवृत्त करते; किंवा दुसरे म्हणजे, जर त्या कटाच्या अनुषंगाने एखादी कृती किंवा बेकायदेशीर चूक घडली तर ती गोष्ट करण्यासाठी कट रचण्यात एका किंवा अधिक व्यक्तींसोबत सहभागी होते किंवा तिसरे म्हणजे, तो जाणूनबुजून कोणत्याही कृती किंवा बेकायदेशीर चूक करून असे काम करण्यास मदत करतो.

18. या प्रकरणात, अपीलकर्त्याने मृत रेखाला आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त केले होते किंवा मृताला मानसिक किंवा शारीरिकरित्या आत्महत्या करण्यास प्रवृत्त करण्याच्या कोणत्याही कटात सहभागी असल्याचे दर्शविणारे अभिलेखावर काहीही नाही. अपीलकर्त्याने मृत रेखाला आत्महत्या करण्यास जाणूनबुजून मदत केली आहे हे दर्शविणारे काहीही अभिलेखावर नाही. खरं तर, अपीलकर्त्याने त्याच दिवशी (म्हणजे

दिनांक 13/11/1997) बेपत्ता झाल्याचा अहवाल दाखल केला होता जिथे त्याने स्पष्टपणे सांगितले होते की मृत रेखाने तिचे दागिने घरीच सोडले होते. हे देखील एक तथ्य आहे की बेपत्ता झाल्याच्या अहवालावर पोलिसांनी केलेल्या चौकशीदरम्यान, अपीलकर्त्याने केलेल्या कथित छळ किंवा क्रूरतेबद्दल पालकांपैकी कोणीही काहीही सांगितले नव्हते.

19. वरील तथ्ये आणि परिस्थितींमध्ये, माझ्या मते, अपीलकर्त्याने रकमांच्या सतत मागण्या केल्या होत्या असे मानण्यात न्यायचौकशी न्यायालयाने चूक केली. आपल्या वडिलांना अशा मागण्या प्रत्येक वेळी पूर्ण करता येत नाहीत हे मृत रेखाला समजले होते आणि त्यामुळे तिने आपले जीवन संपवण्याचा निर्णय घेतला, असे मत नोंदवणे देखील न्यायचौकशी न्यायालयाकडून कडून चुकीचे ठरले. हे प्रकरण आय. पी. सी. च्या कलम 498-अ अंतर्गत परिभाषित केल्यानुसार मृत व्यक्तीला क्रूरतेखाली ढकलण्याच्या मानसिक छळापेक्षा कमी नाही, असे मानण्यातही न्यायचौकशी न्यायालयाने गंभीर चूक केली आहे.

20. वर दर्शविल्याप्रमाणे, सातत्यपूर्ण मागण्या पुरेशा प्रमाणात सिद्ध करण्यासाठी काहीही नाही. तिचे वडील मागण्या पूर्ण करू शकले नाहीत याची मृत

व्यक्तीला जाणीव होती असे सूचित करण्यासाठी काहीही नाही. न्यायचौकशी न्यायालयाने दिलेल्या निकालानुसार कोणत्याही मानसिक छळाला सूचित करण्यासाठी काहीही नाही.

21. एम. मोहन (वर नमूद केलेले) या निकालात, सर्वोच्च न्यायालयाने आत्महत्येस प्रवृत्त करण्याच्या प्रकरणाची सुनावणी करताना असे म्हटले आहे की, एखाद्या व्यक्तीला एखाद्या गोष्टीसाठी प्रवृत्त करणे किंवा जाणूनबुजून मदत करणे ही मानसिक प्रक्रिया आहे आणि त्यात व्यक्तीचे कारण स्पष्ट असले पाहिजे. पुढे असे म्हटले आहे की आरोपीकडून थेट किंवा सक्रिय कृती करणे आवश्यक आहे ज्यामुळे मृत व्यक्तीने दुसरा कोणताही पर्याय नसताना आत्महत्या केली आणि अशा कृतीचा उद्देश पीडितेला आत्महत्येसाठी प्रवृत्त करणे हा असला पाहिजे.

प्रस्तुत प्रकरणात, अपीलकर्त्याला चिथावणी देण्याचे कोणतेही उदाहरण देता येत नाही आणि आत्महत्येची घटना आणि पैसा कथित मागणी करणे आणि शिवण यंत्राचा जवळचा संबंध देखील नाही. त्यामुळे, हा निकाल थेट अपीलकर्त्याच्या प्रकरणाचे समर्थन करतो.

22. संजू उर्फ संजय सिंग (वर नमूद केलेले) प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालय पुन्हा आत्महत्येस प्रवृत्त करण्याच्या प्रकरणाचा विचार करत होते, जिथे आरोपी आणि मृत व्यक्ती यांच्यातील भांडणात आरोपीने 'जा आणि मरून जा' असे म्हटले होते असा आरोप होता. या प्रकरणात, मृत व्यक्ती दोन दिवसांनंतर मृतावस्थेत आढळली. अशा स्थितिविशेष, माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की आत्महत्या हा भांडणाच्या जवळचा भाग नाही आणि म्हणूनच, आत्महत्या हा थेट भांडणाचा परिणाम नाही जिथे आरोपींनी अपमानास्पद भाषा वापरली आणि मृत व्यक्तीला 'जा आणि मरून जा' असे सांगितले. त्या प्रकरणात सुसाईड नोटमध्ये थेट आरोपीचे नाव होते. सध्याच्या प्रकरणात, कोणतीही सुसाईड नोट नाही, त्यात अपीलकर्त्याचे नाव खूप कमी आहे. त्यात भांडणेही होत नाहीत आणि अपीलकर्त्याचे कोणतेही थेट वक्तव्य होत नाही. त्यामुळे आत्महत्येच्या कथित प्रवृत्तीबाबत अपीलकर्त्यासाठी सध्याचे प्रकरण अधिक मजबूत स्थितीत आहे. हा निर्णय अपीलकर्त्याच्या प्रकरणालाही समर्थन देतो.

23. ज्ञानदेव पी. यादव (वर नमूद केलेले) मध्ये हे न्यायालय आयपीसीच्या कलम 498-अ/ सह कलम 306 चा विचार करत होते. त्या प्रकरणात दोन आरोप आणि दोन उदाहरणे होती, जी कलम 498 अ च्या कक्षेत बसत नाहीत असे आढळून आले.

या प्रस्तुत प्रकरणात, नातेवाईकाच्या लग्नादरम्यान रु. 1000/- ची मागणी आणि

या एका दिल्याच्या घटनेव्यतिरिक्त, पैशाची मागणी केल्याचे कोणतेही उदाहरण नाही. छळाच्या परिणामी पीडब्ल्यू-1 द्वारे शिलाई मशीन पुरवल्याचे प्रकरण संशयास्पद आहे आणि म्हणूनच कोणत्याही कल्पनाशक्तीने ते कलम 498 - अ च्या कक्षेत आणता येत नाही. हे प्रकरण अपीलकर्त्याच्या प्रकरणाला देखील समर्थन देते . या प्रकरणात देखील, आरोप सर्वव्यापी आणि सामान्य स्वरूपाचे आहेत.

24. रमेश कुमार वि. छत्तीसगड राज्य [(2001) 9 एस. सी. सी. 618] या प्रकरणात, माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने चिथावणी देण्याच्या विविध अर्थांचे परीक्षण केले आहे आणि परिच्छेद क्रमांक. 20 मध्ये असे म्हटले आहेः

> " 20. 'एखादी कृती' करण्यासाठी चिथावणी देणे, म्हणजे प्रेरणा, उद्युक्त, प्रक्षोभित, चिथावणी किंवा प्रोत्साहित करणे हे आहे. चिथावणीची आवश्यकता पूर्ण करण्यासाठी जरी हे आवश्यक नसले तरी वास्तविक शब्दांचा वापर त्या परिणामासाठी केला जाणे आवश्यक आहे किंवा जे चिथावणी देते ते अपरिहार्यपणे आणि विशेषतः परिणामाचे सूचक असले पाहिजे. तरीही परिणाम उत्तेजित करण्यासाठी वाजवी निश्चितता स्पष्ट करण्यास सक्षम असणे आवश्यक आहे. प्रस्तुत प्रकरण असे नाही की जिथे आरोपीने त्याच्या कृत्यांमुळे किंवा चुकांमुळे किंवा सततच्या वर्तनामुळे अशी परिस्थिती निर्माण केली असेल की मृताला आत्महत्या करण्याशिवाय दुसरा कोणताही पर्याय उरला नसेल आणि अशा परिस्थितीत चिथावणी देण्याचा अंदाज लावला गेला असेल.

> प्रत्यक्षात परिणामांचा हेतू नसताना रागाच्या भरात किंवा भावनेच्या भरात उच्चारलेला शब्द चिथावणी म्हणता येणार नाही.

[भर देण्यात आला]

25. उपरोक्त तथ्ये आणि परिस्थितींमध्ये, अभियोग पक्षाच्या प्रकरणाच्या विरोधात पुरेशी शंका आहे. त्यामुळे, अपीलकर्ता अशा संशयाच्या लाभास पात्र आहे. आक्षेपीत निर्णय आणि आदेशात हस्तक्षेप आवश्यक आहे.

26. उपरोक्त तथ्ये आणि परिस्थिती आणि वर नोंदवलेल्या कारणांसाठी मी खालील आदेश पारित करतो :

(अ) फौजदारी अपील क्रमांक 885 / 1998 अनुमत करण्यात येते.

(ब) सत्र करवतला क्रमांक 67/1998 मध्ये दिनांक 17/11/1998 रोजी अतिरिक्त सत्र न्यायधीश, पुणे यांनी अपीलकर्त्याला दोषी ठरवणारा आणि शिक्षा सुनावणारा पारित केलेला निर्णय आणि आदेश रद्दबातल करण्यात येतो. अपीलकर्त्याची सर्व आरोपांमधून निर्दोष मुक्तता करण्यात येते.

(क) भारतीय नागरिक सुरक्षा संहिता, 2023 च्या कलम 481 अंतर्गत

(Cr.P.C च्या कलम 437 ए शी संबंधित) दोन महिन्यांच्या कालावधीत, अपीलास प्राधान्य दिल्यास अपीलकर्त्याची उपस्थिती सुनिश्चित करण्यासाठी अपीलकर्त्याला 15,000/- रुपयांच्या पी. आर. बंधपत्राची अंमलबजावणी करण्याचे निर्देश देण्यात येतात.

(ड) वरील अटींमध्ये अपील निकाली काढण्यात येते.

(न्यायमूर्ति एम. एम. साठये)

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

-x-x-x-